

הרב אוריאל בנר

תפילה לתוצאות טובות בבדיקה רפואית*

ראשי פרקים:

- א. הקדמה
- ב. האם מותר להתפלל על נס?
- ג. סוגית הנכנס למוד את גורנו
- הסבר שיטת רש"י ע"פ רבנו בחיי
- שיטת המאירי
- שיטת הרמב"ן
- השלכת השיטות לענייננו ומסקנות
- ד. תפילה על עובר בתוך ארבעים ואחרי ארבעים
- ה. תפילתו של צדיק
- ו. יסוס העקרונות במספר מקרים
- ז. נספח

א. הקדמה

ישנם מצבים רבים בהם מסתפק אדם מאמין האם נכון להתפלל על דבר מסוים או לא, שכן לעיתים אותו דבר אינו הגיוני לפי חוקי הטבע, בפשטות.

כך הוא במצבים חסרי מרפא בהם השאלה האם להתפלל לרפואה או רק על הרגשתו הטובה של החולה וכדומה [מבלי להכנס לדיון אודות דברי הר"ן בנדרים דף מ' ע"א ד"ה "אין מבקש עליו" ש"פעמים שצריך לבקש רחמים על החולה שימות" הדורשים דיון מיוחד].

וכך הוא כאשר נעשית לאדם בדיקה כדי לברר האם יש לו מחלה קשה ל"ע או לדוגמא, כאשר נעשית בדיקה גנטית לאשה בהריון כדי לברר האם ישנה מחלה גנטית לעובר וכדומה. מחד ישנה נטיה טבעית להתפלל בזמן ההמתנה – שהתוצאות יהיו טובות. כלומר, שלא יהיו ממצאים המצביעים על מחלה או פגם, ומאידך אפשר שזו "תפילת שוא" וממילא אפשר שאין נכון להתפלל תפילה כזו, אלא יש להתפלל כללית על בריאות העובר או האדם בלא להתייחס לבדיקה. כמ"כ ניתן להתפלל שלא תהיינה טעויות במציאת הנתונים בבדיקה ובפענוחם.

אף שיש אפשרות להתפלל באופן שאינו מעורר שאלה, בכל זאת יש צורך לברר מה באשר לתפילה ממוקדת כנ"ל. שאלה זו נוגעת גם למצבים של מחלה קשה בהם יש להסתפק האם נכונה תפילה לרפואתו של החולה,

* מאמר זה התקבל במערכת אסיא בשנת תשע"ג.

וגם שם אפשר שנוסח תפילה אחר, יהיה נכון ומתאים לכו"ע. ננסה להעלות שיקולים מרכזיים בדיון זה.

ב. האם מותר להתפלל על נס?

שורש השאלה בדברי המשנה בברכות פרק ט משנה ג:

"הצועק לשעבר הרי זו תפלת שוא, כיצד היתה אשתו מעוברת ואמר יהי רצון שתלד אשתי זכר הרי זו תפלת שוא, היה בא בדרך ושמע קול צוחה בעיר ואמר יהי רצון שלא יהיו בני ביתי הרי זו תפלת שוא".

ניתן לפרש שכוונת המשנה לומר שהתפילה חסרת משמעות, ואף שאין איסור ממשי להתפלל – אין ראוי לעשות מעשה סתמי שאינו מועיל. [והדוגמאות שנבחרו על ידי המשנה הן כאלו שיש בהן דבר נסתר, במובן מה, שהרי פשוט שאם מתו מוטל לפניו לא יתפלל שיחיה כעת, אך ביחס לעובר או בא בדרך ואינו יודע, סבורים היינו לומר שיש משמעות לתפילה ולכן השמיעונו שכיון שידוע לנו שכבר אירעה המציאות אע"פ שאינו יודע מה אירע זהו בכלל תפילת שוא].

כך ניתן לפרש גם בגמרא (ס, ע"א) וז"ל:

"ולא מהני רחמי? מתיב רב יוסף: [בראשית ל'] ואחר ילדה בת ותקרא את שמה דינה, מאי ואחר? אמר רב: לאחר שדנה לאה דין בעצמה ואמרה: שנים עשר שבטים עתידין לצאת מיעקב, ששה יצאו ממני, וארבעה מן השפחות – הרי עשרה, אם זה זכר – לא תהא אחותי רחל כאחת השפחות! מיד נהפכה לבת, שנאמר ותקרא את שמה דינה! – אין מזכירין מעשה נסים. ואיבעית אימא: מעשה דלאה – בתוך ארבעים יום הוה".

אמנם הבכור שור (שבת כ"א) הבין בגמרא שהדבר אסור וז"ל: "ודאי מוכח פרק הרואה... דאין להתפלל שיעשה לו נס, ואע"ג דלא נזכר בהדיא בשו"ע סימן ר"ל מ"מ סתמו כפירוש דהכא אמרינן בגמרא... אין מזכירין מעשה נסים והשתא אכתי קשה אמאי הוי תפילת שוא הרי הוא מתפלל שיעשה לו ג"כ נס כדרך שנעשה לרחל ולאה אלא דהמתפלל שיעשה לו נס הרי זו תפילת שוא"

גם בדברי השו"ע (או"ח ר"ל ס"א) לא נזכר במפורש איסור:

1. ראה מה שכתבו הרב מרדכי הלוי פטרפריינד והרב ראם הכהן באסיא צז-צח (תשע"ה) עמ' 205-211, בענין תפילה על אדם המצוי במוות מוחי.

"המתפלל על מה שעבר, כגון שנכנס לעיר ושמע קול צוחה בעיר, ואמר: יה"ר שלא יהא קול זה בתוך ביתי; או שהיתה אשתו מעוברת אחר מ' יום לעיבורה, ואמר: יה"ר שתלד אשתי זכר, ה"ז תפלת שוא, אלא יתפלל אדם על העתיד לבא, ויתן הודאה על שעבר"

אמנם רבנו מנוח (על הרמב"ם ברכות פ"י, הכ"ב) כתב: "אין לאדם להתפלל על דברים שהיו ושעברו"

וכן בספר חסידים (מהדורת הרב מרגליות) סימן תשצד:

"אל יתפלל אדם תפלה שאי אפשר לעשות בקשתו אף על פי שהיכולת ביד הקדוש ברוך הוא אין לבקש דבר שאין נעשה (כפי הטבע) כגון אם אשתו הפילה לשמונה חדשים ברור הוא שאין הולד של קיימא אין מתפללים עליו שיחיה. אסור לבקש דבר שאינו ראוי לומר כגון יהי רצון שתלד אשתי לח' חדשים ויחיה הולד. ואסור להתפלל שיעשה לו הקדוש ברוך הוא נס בשינוי העולם שאם יש לו אילן שיוציא פירות קודם זמנו כמעשה דר' יוסי בן אבין וכו' יוסי דמן יוקרת בתענית".

והביא דבריו רעק"א בגליון השו"ע.

כך משתמע גם מדברי המהרי"ל בתחילת הלכות שמחות:

"... ואמר שמה"ר זלמן היה בעיר נוישטט, מיחה שלא לברך על החולה בעיר אחרת, חדא שמא ח"ו כבר נפטר או הבריא, וכן נהג מהר"ש בבן אחיו".

ובאר דבריו בנחלת שבעה (סימן ע"ז):

"דמהרי"ל איירי בכל מיני חולה אף באינו גוסס. וסבירא ליה דרוב דאורייתא ועדיף מחזקה. ואם כן החולה הזה שהוא במקום אחר, יש להסתפק בו שלשה ספיקות, האחד דאם הוא גוסס הרי רובא למיתה, ואם אינו גוסס הרי רובא לחיים, ולזה אמר שמא כבר הבריא. השלישי אם נאמר אוקי גברא אחזקתיה נמצא הוא עדיין חולה בלי השתנות וצריך לרחמים. ולזה פסק המהרי"ל דליתא לחזקה מקמי דרובא. ואם כן ישארו תרי רובא האחד אם הוא גוסס רוב גוססין למיתה ואין מועיל ברכה. השני בחולה שאינו גוסס הרי רובא לחיים ואינו צריך לברכה אחר שכבר הבריא. ומאחר דרובא דאורייתא ממה נפשך הוי כאן תפלת שוא. כי הספק השלישי שמא עודנו חולה הוא מכח חזקה וליתא לחזקה מקמי רובא. על כן פסק הוא שלא לברך לכתחלה במקום

שאינן החולה שם, כי מדאורייתא דאזלינן בתר רובא הוי תפלת
שוא גמור ע"כ".

משמע שמדובר באיסור של ממש, וכן מדברי הנחלת שבעה עצמו
(תשובות סימן לט) החולק על המהרי"ל במקרה של ספק:

אם מותר לעשות מי שברך להחולה אצל ס"ת, כשנמצא רחוק
ויש חשש שמת כבר, או שהבריא

עובדא בא לפני שני פעמים והנחתי לברך חולה בבית הכנסת פה
ק"ק שטיינך. והחולה היה בישוב אחר מהלך שעה ויותר מכאן
דהיינו מחוץ לתחום הרבה, ולא השגחתי עצמי במה שכתב
בלקוטי מהרי"ל (מנהגים ריש הלכות שמחות) שאין לברך חולה
במקום שאינו שם שמא כבר מת או הבריא. ... ואין להשיב
ממתניתין פרק הרוואה (ברכות דף נ"ד ע"א) השומע קול צווחה
בעיר ואמר יהי רצון שלא יהא אלו בבני ביתי, היתה אשתו
מעוברת ואמר יהי רצון שתלד אשתי זכר הרי זה תפלת שוא.
שאני התם דהתם הוי ודאי תפלת שוא מה שאין כן הכא הוי ספק
תפילת שוא וספק נפשות להקל, שמא עדיין חי ושמא נוכל
להצילו על ידי תפלה.

אם היה סבור הנחלת שבעה שהמשנה היא המלצה בעלמא, דומה שלא
היתה לו קושיה ובוודאי שלא היה טורח להסביר את מש"כ בתשובתו, ע"כ
שגם הוא סובר שהדבר אסור. ויעוי"ש אריכות רבה בנחלת שבעה בסימנים
ע"ז-פ.

למדנו א"כ, שאין להתפלל תפילה כזו. מה טעם דין זה? אפשר שיש
איסור מחמת זילותא של התפילה שכיון שלא תועיל אלא אם יארע הדבר
בדרך נס, א"כ במקרה רגיל ודאי לא תתקבל ויבואו לזלזל בתפילה, או שאין
לאדם לסמוך על נס או לבקש נס כדי שלא ינכו מזכויותיו (עיין שבת ל"ב ע"ב)
[הסבר נוסף כתב מרן הרב קוק בעין איה והובאו דבריו בנספח]

לפי זה באשר לשאלתנו, מדובר על מציאות קיימת שאנו איננו יודעים
האם היא גרועה או לא, אבל על הצד שהיא אכן גרועה – להתפלל שתשתנה
ויהיו "תוצאות טובות" – לכאורה זו תפילת שוא ואין להתפלל תפילה כזו.

ג. סוגית הנכנס למוד את גורנו

אמנם בב"מ מב, א למדנו:

"תנו רבנן: ההולך למוד את גורנו – אומר: יהי רצון מלפניך ה'
אלהינו שתשלח ברכה במעשה ידינו.

התחיל למוד – אומר: ברוך השולח ברכה בכרי הזה. מדד ואחר כך בירך – הרי זה תפילת שוא, לפי שאין הברכה מצויה לא בדבר השקול ולא בדבר המדוד, ולא בדבר המנוי, אלא בדבר הסמוי מן העין, שנאמר: יצו ה' אתך את הברכה באסמיק".

והדברים נפסקו בשו"ע [שם, ס"ב]:

"הנכנס למוד את גרנו, אומר: יהי רצון מלפניך ה' אלהי שתשלח ברכה בכרי הזה;

התחיל למוד, אומר: ברוך השולח ברכה בכרי הזה;

מדד ואח"כ בירך הרי זה תפלת שוא, שאין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי (פי' דנעלם ואינו נראה) מן העין".

הסבר שיטת רש"י ע"פ רבנו בחיי

רש"י מפרש: "אין הברכה – שמתברך ורבה מאליו" [ובלעז פויישין, וביאר באוצר לעזי רש"י – שפע]

ויש לשאול, מדוע לפני שמדד אין זו תפילת שוא, הרי לפנינו כמות מסוימת באיכות מסוימת? נראה לבארו ע"פ דברי רבנו בחיי. (שמות פרק ל):

"וכדי להורות שהנסים הנסתרים הם עם האדם בכל יום לכן בארו לנו רז"ל מאמר אחד, הוא שאמרו: (ב"מ מב א) הנכנס למוד את גרנו אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שתשלח ברכה בכרי הזה, ואם מדד ואח"כ ברך הרי זו תפלת שוא, שאין הברכה מצויה לא בדבר המדוד ולא בדבר המנוי ולא בדבר השקול אלא בדבר הסמוי מן העין, שנאמר: (דברים כח, ח) "יצו ה' אתך את הברכה באסמיק", בדבר הסמוי מן העין, כווננו חכמים לומר בזה שהנסים הנסתרים הם בכל יום ויום, ושהוא בדבר שאינו מנוי ומדוד, כי אם היתה הברכה חלה במנוי לא היה נס נסתר אלא מפורסם ואין כל אדם זוכה לנס מפורסם, ועל מכוון זה אמר מדד ואח"כ ברך הרי זו תפלת שוא, שכיון שנמדד אי אפשר בזה נס נסתר"

משמע שגם שינוי בכמות התבואה נקראת נס נסתר וכיון שאין הדבר מפורסם, כלומר, ניכר באופן סובייקטיבי לעין הרואה – אין זו תפילת שוא.

אפשרות אחרת היא לומר שאין כוונת רש"י לריבוי כמות הגרגרים אלא להשתמרות ולריבוי בנפח כגון ע"י לחלוח והתנפחות מסוימת או יפוי במראה. וזהו דבר שייתכן שיארע בדרך הטבע דוקא קודם שהדבר נמדד, כיון שאז מדובר בנס נסתר, ולכן לאחר שנמדד ה"ז תפילת שוא. לפי זה יתפרשו כך גם דברי ר' בחיי ולא על ריבוי כמות.

תפילה על כך אינה תפילת שוא, ואף שהדבר מובן בפשטות, ניתן להביא חיזוק לכך מדברי ה"בכור שור" (שבת כ"א, ע"ב) שביאר את הנוסח בחנוכה (שו"ע סימן קפ"ז) הרחמן הוא יעשה לנו ניסים ונפלאות כמו שעשה לאבותינו וכו', כתפילה "לנסים של טבע העולם שמלחמות החשמונאים משמע שהיה ניסים דרך טבע משא"כ להחליף נקבה שתעשה זכר..."

אמנם בספר מכתב מאליהו (ח"א עמוד 178) פירש כנראה כדרך הראשונה וז"ל:

האמת היא כי אין בין נס והטבע כלום... ענין זה מפורש בדבריהם ז"ל [ב"מ מ"ב] אין הברכה {שמתברך ומתרבה מאיליו-רש"י} מצויה אלא בדבר הסמוי מן העין, ואם נאמר כדברי הטועים אשר יחשבו את הטבע למציאות, הלוא קשה מאוד: וכי למה יעשה השי"ת נסים בדבר המכוסה מן העין? למה לא ישפיע לאדם ההוא ע"פ דרך הטבע? הרי מפורש בזה, שהטבע איננה מציאות אלא רק ענין של הסתר ואחיות עינים בכדי שנוכל לטעות, אבל במה שסמוי מן העין לא שייך שום טעם למה יתרבה דוקא באופן המורגל לנו ולא באופן אחר, ואדרבה הלוא בכל אופן שיהיה אין ביניהם הפרש כלל, שהמציאות היא רצונו יתברך ולא יותר מזה, ורק במה שאנו קוראים טבע יש עוד רצון שיהיה מקום לאדם לבחור והרצון הזה הוא אשר יתלבש לפנינו בצורת כעין טבע, אבל זה אינו שייך בדבר הסמוי מן העין שלא יתגלה לנו כלל, ולא יהיה לנו שום נסיון בזה"

חיזוק להבנה זו ניתן להביא מהאמור בבראשית רבה פרשה עב [ודומה לזה בירושלמי ברכות פ"ט ה"ג ויעו"ש במראה הפנים ופני משה אודות הגירסה הנכונה]:

"תנינא כיצד היתה אשתו מעוברת ואמר יהי רצון שתלד אשתי זכר הרי זו תפלת שוא, דבי ר' ינאי אמרי ביושבת על המשבר הדא מתניתא, א"ר יהודה בן פזי אף על היושבת על המשבר יכול להשתנות, הה"ד (ירמיה יח) הכיוצר הזה לא אוכל לעשות לכם בית ישראל, הנה כחומר ביד היוצר כן אתם בידי בית ישראל, מה יוצר הזה לאחר שיצר את הכד שוברו ועושה אחר אף אני עושה כן אפילו על המשבר"

[וכע"ז גם בתנחומא ויצא ח]. דעה המתירה להתפלל אף בשלב מאוחר מתאימה להבנה שכאשר הדבר נסתר מאתנו יכולים לחול ניסים ביתר קלות, ושוונה מהתפיסה שחוקי הטבע הפשוטים הם המגדירים תפילת שוא, אמנם הבבלי בכל אופן חולק על הירושלמי, לכן אין בעיה לומר שלדעת

הבבלי התפיסה היא שונה, אבל ישנו צד למעט את המרחק בין הדעות וללמוד מהירושלמי על ההבנה העקרונית גם בבבלי.

שיטת המאירי

המאירי בתענית (ט,ע"א) כתב: **"ההולך למוד את גורנו אומר יהי רצון שתשלח ברכה במעשי ידי, ולא שירבו הפירות אלא שיצליח בהם סחורתו"** כנראה לא היה נוח לו בפירושו של רש"י כנ"ל, לכן פירש שלא מדובר בנס או שינוי ממנהג העולם. אלא שלפ"ז לא מובן מדוע א"כ אין להתפלל תפילה זו אחרי שמדד, הרי לא מדובר בברכה לנס שאינו קיים אחרי המדידה? שאלה זו שואל המאירי ועונה עליה:

"וגדולי המפרשים שואלים על מה הוא מברך, אם על שלא ירקבו הרי בכל שעה הוא צריך לה ואף על פי שאין הברכה מצויה בו תפלת שוא מיהא למה.

ולדעתי כל שהוא מברך שלא יפסיד פירותיו אין כאן תפלת שוא, אלא שעל התפלה הנזכרת הוא אומר כן, יהי רצון שתשלח ברכה בפירות הללו ור"ל שיתברכו בכל מיני הצלחה, ואי אפשר שהמדידה או הפרסום לא יעכב בהצלחתו אי זה עכוב."

נתחדש בדבריו שאף שיש סיכוי להצלחה גם לאחר שמדד, אבל כיון שסיכוי זה קטן יחסית למצב שלפני המדידה – נחשבת תפילה על כך תפילת שוא, ויש בכך חידוש לעומת המושג תפילת שוא בסעיף א', העוסק במצב בו בדרך הטבע אין כלל סיכוי לשינוי המצב. לעומת זאת המאירי מתייחס כתפילת שוא גם לדבר שאינו סותר את חוקי הטבע, ואף כאשר לא מדובר באי התכנות שיקרה אלא בירידה מסוימת בסיכויים.

שיטת הרמב"ן

שיטה שלישית בהסבר הגמרא בב"מ עולה מדברי הכסף משנה על הרמב"ם הלכות ברכות פרק י הלכה כב בשם הרמב"ן:

"ודעת הרמב"ן שלא חייבו ברכה זו אלא בהולך להפריש תרומה ומעשרות שהבטיח הקדוש ברוך הוא בברכתו עליהם שנאמר והביאו את המעשר וגו' והריקותי לכם ברכה עד בלי כן ועל כן תקנו בו ברכה זו לומר שהבטחתו של הקדוש ברוך הוא קיימת ואין זו ברכה לבטלה עכ"ל"

והבין הרב חרל"פ (בית זבול ג,ג וראה גם בספר מילי דמרכי לחתנו הרמ"ל זקש סימן פ"ט) שישנה הבטחה של ברכה להולך לתרום גורנו ולכן אין זו תפילת שוא [ולפי"ז תירץ את שאלת הבכור שור וביאר את הנוסח הנ"ל בחנוכה שבו מתפללים על ניסי המלחמה כיון שהובטחנו ורדפו מכם חמשה

מאה וכו' וממילא – "מותר ומצוה להתפלל עליהם"] אך צ"ב האמנם יש כאן שיטה מיוחדת, שהרי ניתן לומר שכל שהוסיף הרמב"ן הוא שתקנת חכמים לומר את התפילה הזו היא דוקא בהולך להפריש תרו"מ מגורנו, ומטרת התקנה להדגיש את ברכת השם בנסיבות של הפרשת תרו"מ. הרמב"ן לא שלל שגם בנסיבות שהולך למוד גורנו לא למטרת תרו"מ יש משמעות לתפילה, אלא שלא תקנו חכמים כן אלא דוקא בהולך להפריש תרו"מ. עוד יש להעיר שהרמב"ן לא הגדיר במה בדיוק ברכת ה' חלה אם בתוספת או בהצלחה מסחרית.

השלכת השיטות לענינו ומסקנות

השלכת שלושת הביאורים המסייגים את הקביעה שאין להתפלל לנס תביא אותנו למסקנות הבאות בנוגע לשאלתנו:

לדעת רש"י ורבנו בחיי לביאור הרב דסלר אפשר להתפלל לרפואה או לתוצאות טובות שכן הדבר כרגע נסתר,

לדעת המאירי תפילה כזו היא תפילת שוא ויהיה צורך לנסח תפילה אחרת שאינה עוסקת במה שכנגד הטבע.

לדעת רמב"ן על פי הבנת הרב חרל"פ – גם כן תהיה זו תפילת שוא שכן כאן אין הבטחה להצלחה.

אמנם לעיל הוזכרה אפשרות שגם רש"י ורבנו בחיי אינם מדברים על שינוי הנוגד את חוקי הטבע אף כאשר נעשה באופן נסתר, ולדרך זו אין להתפלל כאשר מדובר לדוגמא, על בדיקה גנטית שלפי ההבנה המדעית המקובלת כיום המצב לא ניתן לשינוי כי אז זוהי תפילת שוא לכל הדעות, כמו שינוי מין העובר. לאחר ארבעים יום.

בקובץ "בשבילי הרפואה" [חוברת ח' תשמ"ז והובאו הדברים בספר ברכת בנים עמוד של"ז] הביא הרב משה שטרנבוך בשם בעל הקהילות יעקב סברא מחודשת, שאין לבדוק ולברר בעובר מחלה כשאי אפשר לרפאה, אם תמצא, וגם יהיה אסור להפיל "דמיד שמתברר בבדיקות בוודאי שלעובר יש מחלות אלו מתייאשים, וגם הלכה היא שאין מתפללין על מעשה ניסים, לכן מוטב להעלים ואז דווקא הקב"ה בחסדיו מרפא באופן שלא יתלו בנס רק יאמר שטעו באומדנות ונראה דהוא הדין במחלת סרטן ר"ל אין לגלות שכבר קריטי מאד שמתייאשים להתפלל כראוי, ואין מתפללים על נס, ע"כ מעלימים ומתפללים כראוי, ואין תולים אז בנס רק שטעו בדמיונם לכן הקב"ה ברוב רחמיו שולח דבריו ומרפא באופן שאין תולין בנס, וזהו כרצונו ית"ש כשאין אנו ראויים לניסים מסתיר חסדיו בטבע דווקא"

הדברים נראים תואמים לדרכו של רבנו בחיי ע"פ באור הרב דסלר שאף שינוי טבע אמיתי אינו נחשב נס שאין ראוי להתפלל עליו – כל עוד אין

זה דבר ניכר וברור ולדבריהם המקרה בו אנו דנים יש להתפלל, ואפשר שהקב"ה ברוב חסדיו ירפא באופן "שלא יתלו רק יאמר שטעו באומדנות" ושמא, ניתן למצוא בית אב לשתי הבנות אלו בדעת רש"י ורבנו בחיי בלשון פסקי התוספות בסנהדרין כ"ב ע"א הכותב: "אחרי יצירת הוולד תפילתו מועלת לעשותו זכר או נקבה" לעומת לשון התוס' [ד"ה ארבעים] הכותב: "להופכו או לזכר או לנקבה"

ד. תפילה על עובר בתוך ארבעים ואחרי ארבעים

כיצד תוסבר הלגיטימציה לתפילה תוך ארבעים יום של הולד? לדרכים האמורות לעיל, לפיהן אמת המידה לתפילת שוא היא חריגה מחוקי הטבע הרגילים נצטרך לומר שהדבר בנוי על תפיסה מציאותית. כך הסביר ד"ר דב ארליך (ספר אסיא א עמודים 77-70):

"בניגוד לדעה המקובלת עד לשנים האחרונות לאור האינפורמציה הגנטית, אין המין של העובר נקבע רק בזמן ההפריה ע"י כרומוזומי המין. התפיסה המקובלת היום היא, שיש להשפעה הורמונאלית מאוחרת חלק תורם לקביעת המין מכל מקום, אברי המין הפנימיים מתחילים להופיע בערך בשבוע השישי. אם תרצו הרי לפנינו בסיס לויכוח התלמודי על המועד בו נקבע מין העובר: "האומר יה"ר שתלד אשתי זכר הרי זו תפילת שוא" ופרושו של רש"י: "ומי מהני תפילה לזכר אפילו בתוך ארבעים יום והלא הדבר תלוי בהזרעה תחילה". (כלומר קביעה גנטית). ולעומת זאת קיימת הצעה "עד ארבעים יום יבקש רחמים שיהא זכר" (כלומר קביעה מאוחרת יותר)".

לעומת זאת, לדרכו של הרב דסלר תתפרש תפילה בתוך ארבעים יום לאו דווקא כבנויה על חוקי הטבע הרגילים, הבנה זו מסתייעת מדברי שו"ת מהרי"ל החדשות סימן טו:

"שאלה. אמרינן פרק הרוואה בברכות [נד, א] האומר לאחר מ' יום שאשתו מעוברת יהי רצון שיהיה לי בן זכר הרי זה תפילת שוא, משמע תוך מ' יום ניחא והלא זה תלוי בהקדמת זריעת האיש והאשה [ברכות ס, א] איש מזריע תחלה יולדת נקבה אשה מזרעת תחלה יולדת זכר. תשובה. והיא דאיש מזריע תחלה נהי דכן הטבע מ"מ ע"י תפילה משתנה כמו מי שחלש בטבעו שנצטנן או נתקרר מהפכו בתפילתו".

[אמנם צ"ב מה שאלתו, הרי מפורש בגמרא שיש מצב של הזריעו כאחת ועליו נאמר שאין מוחלטות איזה מין יהיה]

לדרך זו יש לשאול, מדוע א"א להתפלל אחרי ארבעים הרי עדין מדובר בדבר הנסתר מהעין? וכך כתב לי הרב אביגדור נבנצל [שחלק גדול מהדברים היו נגד עיניו]: **יפה כתב ... שיש כאן מחלוקת בין גדולי ישראל, ואין אפתח פי, ובהמשך הוסיף: ... לכאורה על בדיקה שטרם נודעו תוצאותיה מותר להתפלל, כי זה נס נסתר. על עובר תוך מ' יום התירו חז"ל להתפלל שיצא זכר, אבל לא אחר ארבעים יום, ולא ברור לי כל כך הטעם.**

ה. תפילתו של צדיק

ה"בכור שור" בסוף דבריו הנזכרים לעיל כתב:

"אין ראייה מרבי חנינא בן דוסא שקירה בית בתפילתו וכמה עובדי דשם בתענית דשאני הוא דרב גוברי' ומעשי' על דרך ותגזור אומר ויקום לך"

דברים דומים כתב בגבורת ארי תענית דף יט עמוד א, אלא שלדעתו אין זה מעשי בזמננו:

"... ונראה לי ללמוד מכאן דאין ראוי להתריע ולהתפלל על דבר שאינו כדרך העולם אלא על פי הנס ... והכי אמרינן בפרק ט' דברכות (דף ס') דתנן היתה אשתו מעוברת ואמר יהי רצון שתלד אשתי זכר הרי זו תפלת שוא ופריך ולא מהני רחמי והלא מצינו גבי לאה שנתהפכה דינה לבת על ידי תפלתה ומשני אין מזכירין מעשה נסים. אלמא המתפלל על דבר שאינו דרך העולם אלא על ידי נס הרי זו תפלת שוא. מיהו באדם גדול וחסיד שפיר דמי כדאשכחן גבי לאה אבל בעוונות נתקיים בנו אבד חסיד מן הארץ וישר באדם אין וה' ירחם"

וכך כתב - הרב יצחק זילברשטיין בספר שושנת העמקים (עמוד ל"ה): **יש להעיר ע"פ דברי הגר"ח מואלוז'ין שאדם גדול יכול להתפלל גם על שינוי הטבע, כי אין גנאי לאדם גדול אם משנים לו סדרי בראשית, והוסיף דברים [שאינם מקובלים על דעתו של הבכור שור, שלא תירץ כך את שאלתו]:**

וגם מוזכר בספרים שישנם זמנים מיוחדים שהם מסוגלים לישועות אפילו שלא כדרך הטבע, כגון חנוכה שהיה אז גיבורים ביד חלשים... וכבימים ההם כן בזמן הזה נתעורר כח לפעול ישועות למעלה מהטבע, וא"כ אולי גם בזה אולי יודה רעק"א"

בספר עינים למשפט (ברכות דף ס') כתב הרב יצחק אריאלי בענין תפילה על נס: **... י"ל שבא"י שכל מהלכה היא למעלה מהטבע הרגיל וכמו שכתוב בכמה דוכתי זכותא דא"י – שאני, ואפשר דכאן לא שייך הא "דאין סומכין**

על הנס' ולא הבנתי הרי גם אם תפילת לאה היתה בחו"ל, הרי המשנה לא חילקה וכן הרמב"ם והשו"ע.

ו. ישום העקרונות במספר מקרים

ישום מעניין של העקרונות הנ"ל מצוי בדברי הגרי"ז סולוביצ'יק

(חידושי הגרי"ז סימן יא) :

"לך לך (ט"ז, ה') ותאמר שרי וגו' חמסי עליך. וברש"י חמס עשוי לי עליך אני מטיל העונש כשהתפללת להקב"ה מה תתן לי ואנכי הולך עירי לא התפללת אלא עליך והיה לך להתפלל על שנינו והייתי אני נפקת עמך עכ"ל. ויש לעיין מדוע באמת לא התפלל אברהם גם עליה. ונראה עפ"י הרמב"ם הלכות ברכות פ"י הל' כ"ב ... וכל הצועק לשעבר ה"ז תפילת שוא עכ"ל, ומבואר מזה דכל תפילה על בריאה חדשה הרי היא תפילת שוא ולא שייך כלל להתפלל ע"ז, והנה איתא ביבמות ס"ד אר"נ אמר רבה בר אבוא שרה אמנו אילונית היתה דנאמר ותהי שרי עקרה אין לה ולד אפילו בית וולד אין לה, וכדי ששרה תוכל להוליד צריך היה לברוא אצלה בריאה חדשה של בית וולד וע"ז הרי לא שייך תפילה וכמש"כ, משא"כ אצל אברהם שהוא לא נצרך לבריאה חדשה בגופו כדי שיוכל להוליד וכל העכוב אצלו היה רק הזקנה כמו שמבואר בפסוקים וצריך היה רק שינוי בגופו וטבעו כדי שיוכל להוליד וזה נכנס בגדרי תפילה ואפשר לבקש ע"ז, ומשום כך התפלל אברהם רק על עצמו ולא על שרה דעליה היתה זאת תפילת שוא"

הרב זילברשטיין הוסיף ישום מעשי של העקרונות המפורטים לעיל

במקרה שהיה מקום לראותו כתפילת שוא :

"מעשה באדם שעבר אירוע מוחי קשה והרופאים קבעו שהמוח והגזע נפגעו ללא תקנה והפך להיות "צמח" ושאלתי את מו"ח אם מותר להתפלל עליו ב"רפאנו", והשיב גם אם הדבר בגדר נס בכל זאת התפילה ברפאנו יכולה להקל מצב החולה ומותר להתפלל עבורו, למטרה זו. אבל אסור לבקש דבר שהוא נגד הטבע. וגיסו הגאון ר"ח קנייבסקי סיפר, שמצינו פעמים רבות שאדם המכונה "צמח" התעורר מחוליו, שמע מינה דאין זה בגדר נס אלא ישנה תרופה שאין אנו מכירים אותה"

ובדוגמא זו אין תפילה על נס. לפי הרב אלישיב מדובר בתפילה "להקל מצב החולה", ואילו לר' חיים קנייבסקי התעוררות ממצב של "צמח" תתכן אם כי באפשרות רחוקה. וכל זה אינו כשינוי מין העובר או כמחלה גנטית.

ז. נספח:

בדברים הבאים מסביר מרן הרב קוק את הטעם הרעיוני לשלילת תפילת שוא ותפילה על נס, מלבד ההסבר המקובל שיש לחשוש שינכו לו מזכויותיו, רואה הרב קוק בדבר זה ענין עקרוני יותר מתוך הבנת ענינה של תפילה בכלל:

"הצוה על מה שעבר ה"ז תפלת שוא, כיצד היתה אשתו מעוברת ואמר יה"ר שתלד אשתי זכר ה"ז תפילת שוא, הי' בא בדרך ושמע קול צוחה בעיר ואמר יה"ר שלא יהא בתוך ביתי ה"ז תפילת שוא.

התפילה אע"פ שיסודה הוא ברגש, מ"מ צריך שתהי' מושפעת ג"כ מהדעת וההגיון כפי אותה המדה שהרגש צריך אליו. ותכלית התפילה ופעולתה הלא נועדה להיות מסייעת להשלמת האדם ושכלול רוחו, ע"כ מראש מקדם הוכן ע"פ חכמה העליונה, הנותנת כל דבר בעתו, גם אלו המקרים שבאים במצבו של אדם שבהם יתעורר אל התפילה. ואותה ההתרוממות המוסרית שיקנה ע"י התפילה תתאים אל התכלית הכללית שע"פ זה האופן יהי' נכון אותו החפץ הפרטי להועיל לפי האופן הרצוי.

ע"כ תיקר ערך התפילה כשתהי' נשלמת ע"פ שני תנאים, האחת שתהי' מכוונת לפי מנהג העולם התדירי, שאז תכיר התפילה מקומה ג"כ בתור אחת מהשלשלאות המאחדות את המציאות כולה ע"פ הסדר הנעלה של החכמה האלהית. והשנית שתהי' מתאמת אל ההגיון והשכל הבריא, אז תוציא אל הפועל את הכשרון הפנימי בנפש, ותכוון ג"כ לפעמים אל המטרה של הבקשה הפרטית.

ע"כ בהחסר התנאי הראשון, כשיבקש דבר שאינו לפי מנהגו של עולם התדירי בחיי שעה, אין לזה יחש אל תעודת התפילה שהיא צריכה להיות קרובה תמיד אל האדם, לעודד רוחו ולהעמידו בקרן אורה של קרבת אלקים, או שאין בה יחש אל ההגיון והשכל הישר. כעין שתי אלה השנויים, הבקשה אל השתנות העיבור היוצא ממנהגו של עולם, והבקשה על עבר מוחלט שאין לו מקום בהגיון, לא די שאינם ראויים להיעשות, אלא שאינם בנויים ע"פ כוחות הנפש להיות מושגת על ידם אותה המעלה הנפשית שהתפילה פועלת על האדם, שהיא באה דוקא כשמתנהגים עמה ע"פ מדתה. ע"כ נקראות תפילת שוא, להורות שלילת כל תועלת, לא לבד הפרטי המבוקש כ"א גם הכללי הרוחני שהיא הסבה החזקה במציאות התפילה."